

Ana Ban¹, znanstvena novakinja - asistentica

Filozofski fakultet Rijeka - Odsjek za pedagogiju

Sveučilište u Rijeci

Hrvatska

UDK: 371.95

ISBN 978-86-7372-148-4, 17 (2012), p.151-171

Originalan naučni rad

DAROVITE „RAZBIJAČICE OKOVA”

Sažetak: Iako povijest čovječanstva započinje ženom, povijest joj nikad nije bila dovoljno naklonjena kako bi joj odala priznanje koje doista zaslužuje. Naprotiv, povijest su pisali muškarci zbog čije su dominacije žene bile zanemarene kao aktivne i nadasve ključne sudionice u oblikovanju ljudske civilizacije kroz povijest.

Znanost, gledajući na ženu kao na izvorni, prvi spol koji omogućuje prosljeđivanje i prenošenja ključnih genetskih podataka, ne osporava važnost uloge žena za ljudsku vrstu. No, upravo to čini društvo namećući ženi, kroz čitavu povijest, breme neprestanog dokazivanja i opravdavanja svoje jednake vrijednosti i važnosti u odnosu na muškarce. Od samog početka čovječanstva, uloga žena bila je veća, a njihov doprinos ljudskoj evoluciji važniji nego što je ikada prihvaćeno.

Sagledavajući ulogu i položaj darovitih žena u društvu, u kontekstu prihvatanja i priznavanja njihove darovitosti, problematika se još više čini zamršenijom. Razloge tome možemo pronaći u različitom shvaćanju, tumačenju, te u konačnici prihvatanju darovitosti i darovitih pojedinaca. Brojni daroviti pojedinci, tijekom povijesti, zbog nerazumijevanja i nespremnosti društva na prihvatanje nekoga tko odstupa od općeprihvatljivih kriterija “normalnosti” bili su odbačeni od društva. Položaj darovitih žena, u tom kontekstu, bio je puno teži, kao što je to nerijetko i danas, budući da su one bile lišene kredibiliteta koji je društvo bezrezervno davalo pripadnicima muškog spola. Mnoge od njih bile su primorane djelovati u sjeni muškaraca, koji su bez imalo griznje gradili ugled i izazivali divljenje temeljeno na njihovim zaslugama.

Djelujući na taj način, mnoge su žene obilježile povijest, premda većini od njih ni danas nije spoznata njihova prava veličina i važnost. Malo je žena dospjelo u povijesne knjige, “isplivale” bi samo u pomanjkanju muškaraca na vodećim položajima, no neke od njih još i danas žive u sjeni uspjeha muškaraca s kojima su dijelile život i svoju umjetnost. Sve te žene obilježile su našu povijest u kojoj im povjesničari nisu dali mjesto koje im zaslužen pripada. Stoga, osvrtom na biografije samo nekih od darovitih žena, želim maknuti sjenu s njihovih talenta i osvijetliti njihov doprinos kako znanstvenom radu tako i umjetnosti.

Ključne riječi: žene, darovite žene, žene u sjeni muškaraca, biografije poznatih žena.

¹ aban@ffri.hr

Uvod

Napredak svakog društva u velikoj mjeri ovisi o tome kakav je odnos prema njegovim najsposobnijim članovima te o brizi za primjeren razvoj njihovih potencijala.

(Pejić, Tuhtan-Maras, Arrigoni, 2007: 133)

Nema društva koje sebi može dozvoliti ignoriranje najdarovitijih članova stoga se gotovo svi pojedinci unutar njega nužno moraju uključiti u osmišljavanje najboljeg načina odgoja i obrazovanja darovitih. Društvo kao cjelina, kao i svaki pojedinac unutar njega, svjestan je postojanja međusobne različitosti među djecom, odraslim pojedincima s obzirom na koju je potrebno ostvariti individualan pristup svakom od njih u skladu s mogućnostima. Nasuprot našeg svjesnog poimanja i djelovanja, nesvjesno razvijamo unutarnja vjerovanja o onome što se naziva normalan očekivani raspon ponašanja. Dakle, moramo biti svjesni da ono što nazivamo „normalnim” u jednoj situaciji, ne mora biti „normalno” u drugoj te da ekstreme možemo procjenjivati samo u odnosu prema okruženju u kojem se događaju. Polazeći od prethodno rečenog, gotovo uvijek smo ponovo zatečeni u susretu s nečim što prelazi granice naših unutarnjih očekivanja, a što se također odnosi i na osobe s posebnim sposobnostima i potrebama. Daroviti pojedinci, stoga su možda najbolji primjer osoba „mimo naših očekivanja”.

Stručnjaci sa područja darovitosti upozoravaju da upravo o darovitim osobama, njihovim osobinama i odgojno-obrazovnim potrebama, postoji najviše predrasuda, a posebice kada se radi o ženama. Darovite osobe, prema mišljenjima stručnjaka, najčešće su „neprilagođene”. Upravo ta „neprilagođenost” proizlazi iz, uvjetno rečeno, „sudara” njih samih sa njihovim užim i širim okruženjem, uslijed čega manifestiraju cijeli niz osobina koje najčešće nailaze na manje ili veće nerazumijevanje uže i šire okoline, što će u daljnjem tekstu biti potkrijepljeno primjerima brojnih darovitih žena.

Darovite žene

Brojnost i različitost određenja darovitosti, pokazuje se važnim za određivanje svih mogućih aspekata rada sa darovitim. Najčešća identifikacija darovitosti određuje se preko postignuća, te se darovitim smatra osoba koja ima iznadprosječna i

iznadstandardna postignuća, no pritom treba istaknuti kako *darovitost kod djece predstavlja potencijal, dok kod odraslih postignuće*.

Do nedavno, većinu poznatih darovitih osoba predstavljali su muškarci, te su spoznaje o darovitosti, najvećim djelom, bile izvedene na temelju analize njihovih života (npr. Goertzel i Goertzel, 1962, Gardner, 1993). Dugogodišnja tradicija isključivanja žena iz javnog života također je rezultirala isključivanjem njihovih iskustava u istraživanjima i teorijama o razvoju darovitosti. Stoga, teorijski gledano, proces razvoja potencijalne darovitosti u stvarni uspjeh uglavnom je ekspliciran za muškarce, ali ne i za žene.

Unatoč nedavnom ulasku velikog broja žena u javnu društvenu sferu, kao posljedici promjena i prilika bez presedana u životima žena, žene se relativno rijetko javljaju ili gotovo izostaju na razinama elitne umjetnosti, znanosti, književnosti, svjetskih financija i politike, te redovima eminentnih. Izraz “stakleni strop” uvodi se kao metafora za opisivanje nevidljivih, neumoljivih prepreka s kojima se suočavaju žene u dostizanju *top echelons* u svojim područjima (Morrison, White, i Van Vels, 1992). Nerijetko se na pozicijama izvršnih direktora, istaknutih znanstvenika, književnika, dirigenata simfonijskog orkestra, političkih lidera, nalaze muškarci, veoma rijetko žene, upravo iz razloga koji imaju više veze s običajima i institucionaliziranim seksizmom nego sa prednostima ili sposobnostima žena. Kao zaključak toga, nameće se da naše društvo ne želi prednosti koje mogu nastati iz potpunog korištenja svih svojih ljudskih resursa i njihovih potencijala. Ovakva stvarnost i naša svakodnevica dovode u pitanje sudbinu darovitih žena, žena s velikim potencijalima i istaknutim talentima, te što se može učiniti da se poveća prisutnost žena u svim sektorima i na svim razinama društvenog života.

Ipak, više nego ikad prije, žene se orijentiraju na poslove izvan kuće, krećući u domene tradicionalno rezervirane za muškarce te pritom energično slijede svoje karijere i interese (U.S. Dept. of Labor, 1998). Odražavanje ove socijalne revolucije neminovno je snažno pod utjecajem interesa i povećane pažnje koja se pridaje jedinstvenom razvojnem tijeku žena, njihovim životnim iskustvima i naravi njihovog sudjelovanja u privatnim i javnim sferama društvenih aktivnosti. Usprkos eksploziji znanstvenih opažanja i interesa za područje ženskih aktivnosti i njihovih osobitosti, istraživanja se nedovoljno usredotočuju na razvoj ženske darovitosti ili pojedinačnih talenta, osobito u specifičnim

domenama poput znanosti, obrazovanja, sporta i umjetnosti. Isto možemo reći za psihološke, sociološke i kulturne čimbenike koji ograničavaju ili unapređuju izražavanje ženske sposobnosti.

S ciljem pronalaženja odgovora na brojna pitanja o razvoju darovitih žena i njihovoj važnosti za razvoj društva općenito, 1994. godine Noble, K., Subotnik, R. i Arnold, K., postavili su izazov sebi i nekolicini od 20 znanstvenika, psihologa i obrazovnih stručnjaka upustivši se u potragu za darovitim ženama iz različitih kulturnih i društvenih sredina kako bi stekli direktni uvid u razvoj njihove darovitosti. U svojim nastojanjima, željeli su doći do spoznaja o načinima na koje darovite žene uspjevaju prevladati osobne, profesionalne i kulturne prepreke, o prirodi razvoja ženske darovitosti, a sve u cilju ne samo proširivanja spoznaja s područja darovitosti, već i pružanja pomoći ženama pri identificiranju i razvoju njihovih talenata i sposobnosti. Kao rezultat njihovog istraživačkog djelovanja, te sintetiziranja novih spoznaja, Noble je 1996. godine, zajedno sa svojim suradnicima, razvio model razvoja ženske darovitosti poznat *Perspektive razvoja ženske darovitosti* (izvorno: Remarkable Women: Perspectives on Female Talent Development (Arnold, Noble & Subotnik, 1996)). Radi se o modelu razvoja ženske darovitosti koji predstavlja kompleksan i interaktivan sistem odnosa nekoliko ključnih varijabli. Individualne osobine i demografski čimbenici značajno utječu na interakciju žena s obzirom na njihovu darovitost ili različito područje talentiranosti kao i na izražavanje njihovih potencijala u sferama javnih i privatnih utjecaja. Kao i opće teorije o razvoju čovjeka, tako i teorije o razvoju darovitosti sve većim djelom uzimaju u obzir društveni kontekst u razvoju osobitosti i potencijala pojedinca (Bronfenbrenner, 1993; Feldman, Csikszentmihalyi, & Gardner, 1994). Stoga, središnje komponente ovog modela predstavljaju katalizatori i filteri kroz koje osobne i demografske karakteristike postaju ponašajni aspekti odraslih darovitih pojedinaca.

Ovakva koncepcija jedinstvena je među postojećim modelima razvoja ženske darovitosti upravo zbog njezine orijentiranosti na cjelokupni kontekst života i životnih okolnosti žene, pri čemu se fokus razmatranja stavlja na relativnu udaljenost pojedinca (žene) od glavne struje, odnosno jezgre centara moći u njegovom okruženju. Glavna struja utjecaja pri tom podrazumijeva sklop tradicije, vrijednosti i praksa koje sačinjavaju „dominantnu kulturu” unutar promatranog društvenog konteksta. Polazeći od takve koncepcije, žene ruralne Istočne Indije, primjerice, koje su

uspjele ostvariti napredno obrazovanje ili produktivan rad izvan svog doma, usprkos nemogućnosti obrazovanja, pa time i ekonomske neovisnosti, možemo smatrati pionirima darovitosti zbog jedinstvenosti njihovih postignuća u kontekstu društvenih datosti. Jednako priznanje može se odati ženama iz ruralnih područja koje odolijevaju stereotipiziranim mišljenjima o spolnim ulogama, te sukladno njima, očekivanjima slabih postignuća koje ih automatski limitiraju u dostizanju diploma i profesionalnih karijera. Iz navedenog, vidljivo je, da definicija darovitosti, usmjerena prema postizanju neuobičajenog ili značajnog postignuća, prvenstveno ovisi o stupnju inicijalne ekonomske i kulturalne marginalizacije žena.

Rezultirajuća komponenta Nobleovog modela znatno se razlikuje od drugih teorija, budući da je usmjerena na raznolike aspekte okolinskih utjecaja koji doprinose legitimiziranju različitih izraza darovitosti žena, što može uključivati: aktualizaciju sebe i zajednice, vodstvo u organizacijama, institucijama, zajednicama i različitim profesijama; eminenciju;...Većina koncepcija usmjerenih na sagledavanje darovitosti žena, eminenciju ili transformacijsku kreativnost, navodi kao rezultantu konačnog ispunjenja svih potencijala (e.g., Feldman, Csikszentmihalyi, & Gardner, 1994), premda, uzimajući u obzir neprestanu interakciju žene sa njenim društvenim okruženjem, samo jedna proizlazeća mjera darovitog ponašanja ne smatra se dovoljno sveobuhvatnom.

Samoaktualizacija je koncept koji je izvorno utemeljio A.Maslowa (1954) s ciljem opisivanja pojedinaca koji su intrinzično motivirani, samosvjesni, altruisti, potpuno angažirani u procesu življenja, koji aktivno stvaraju i pronalaze smisao u svojim životima. Nobleov model razvoja ženske darovitosti na samoaktualizaciju gleda kao na intrapersonalno postignuće koje se može izraziti kroz, primjerice, izuzetno roditeljstvo ili uspješnost u prevazilaženju traumatičnih okolnosti. Eminencija, koja se promatra kao pokazatelj potpune razvijenosti darovitosti odrasle osobe, manifestira se kroz transformaciju profesije ili područja djelatnosti putem njegovog jedinstvenog kreativnog doprinosa (Feldman, Csikszentmihalyi & Gardner, 1994). Težnja za dosizanjem eminencije, kao i njezino ostvarenje, nezaobilazni su u procesu razvoja darovitosti žena, koja se metaforički prikazuje kao funkcija udaljenosti koju žena mora proći sa dodjeljene joj pozicije društvenih margina uz pomoć posredničkih čimbenika pripadajućih joj posebnih sposobnosti i talenta. Stoga se, kombinacija stupnja

socijalne marginalizacije i sfere društvenih utjecaja smatra presudnom u modelu razvoja ženske darovitosti.

U okviru ovog modela, demografski čimbenici smatraju se izuzetno značajnim, budući da se polazi od pretpostavke kako kontekst i životno okruženje žene duboko utječe na razvoj njezine darovitosti i pojedinačnih talenata. No, kao još suptilniji čimbenici, pojavljuju se nacionalnost, rasa, spol, klasa,...te, polazeći od njihovih utjecaja, nimalo nebitnim smatra se podrijetlo žene koje ne utječe samo na mogućnosti, već i na percepciju žene o njenim mogućim postignućima (Astin & Leland, 1991).

Osobine darovitih žena

Darovitost predstavlja dinamičan psihološki proces koji pokreće različite dileme, osobito kada je riječ o darovitosti promatranoj kod žena, s posebnim naglaskom na period prelaza iz djetinjstva u adolescenciju, ali i u kasniju dob (Arnold, 1995; Kerr, 1995; Noble, 1987, 1994, 1996). Iako postoje zajedničke odlike darovitih muškaraca i žene, s obzirom na nepoticajne sredine, kada je riječ o darovitim ženama, autori ukazuju na specifične osobine darovitih žena. Darovite žene često su androgine u ponašanju i stavovima te se nerijetko bune protiv usko propisanih i društveno nametnutih percepcija o ulozi spolova. Usprkos smanjenju razlika u proteklom dekadama, stereotipna očekivanja i dalje utječu na žensko ponašanje, aspiracije i samopoimanje. U pokušaju protivljenja i prkošenja stereotipnim stavovima i ponašanjima, pripadnice ženskog spola riskiraju da ne budu shvaćene kao devijantne (Angrist & Almquist, 1993; Holland & Eisenhan, 1990; Kerr, 1995; Noble, 1994). Povezano s tim, mnoge darovite žene također govore o bolnim iskustvima nastalima uslijed kritika upućenih na račun njihovih, pod utjecajem stereotipa pripisanih osobina, prema kojima ih se nerijetko karakterizira kao „preverbalne, preosjetljive, prežestoke, previše introvertirane, previše ponesene” (Noble, 1994), što neizbježno dovodi do situacija koja vode nelagodi, sramu i tendenciji skrivanja sposobnosti od sebe samih, ali i drugih.

Usprkos široko rasprostranjenom vjerovanju prema kojem će „najbolji uvijek doći na vrh” mnogo je ograničenja koja sprečavaju ili odvrćaju najtalentiranije pojedince da u cijelosti izraze svoj talent i iskažu svoju darovitost. Ukoliko se određivanje darovitosti isključivo definira standardiziranim IQ ili rezultatom testova postignuća, sudjelovanjem u posebnim školskim

programima ili pohađanjem elitnog fakulteta, visoko sposobni pojedinci koji nisu prepoznati kao takvi mogu ne prepoznati, osvjestiti svoj potencijal za postignuća. Pristranost testova također može baciti sjenu na prave sposobnosti, talente, potencijale koje žena posjeduje. Isto tako, nepovoljne okolnosti financiranja, geografska ograničenja, vjerska ideologija, rasizam, odgovornost podizanja djece, spolna diskriminacija, ekonomska očekivanja, politički sistemi i homofobija, predstavljaju druge prepreke realizaciji svakog pojedinca pa tako i žene.

Da bi razvile svoje talente, potencijale, usprkos brojnim preprekama, žene moraju razviti protektivne faktore poznate kao „elastičnost”², a koji se odnose na sposobnost kompetentnog odgovora na stres (Gartnezy & Tellegen, 1984). Brojne studije navode kvalitete i osobine darovitih pojedinaca kao što su inteligencija, emocionalna fleksibilnost, neovisnost, senzitivnost, radoznalost i volja da se posegne za ljubavlju i podrškom kao centralnom komponentom „elastične” osobnosti (Anthony & Cohler, 1987; Garnezy & Tellegen; Dugan & Cotes, 1989). No, pored navedenih osobina, darovite osobe nerijetko imaju razvijenu introspekciju, altruizam, samosvijenost, smisao za humor, optimizam pred nedaćama i volju da se oslone na vlastite unutrašnje resurse (Flach, 1988). Higgins (1994) i Flach (1988) navode da „elastični” ljudi vjeruju da imaju određenu kontrolu bez obzira na okolnosti u kojima se nalaze. Posvećeni življenju života u potpunosti, daroviti pojedinci, razvijaju talente i sposobnosti, stječu visok stupanj osobne discipline, te su voljni boriti za očuvanje svog blagostanja.

U težnji postizanja željenog stupnja „elastičnosti”, darovite žene moraju prvenstveno razumjeti što je to darovitost općenito, što ona podrazumijeva te kako se ona manifestira u njihovom slučaju (Kerr, 1995; Noble, 1987, 1989). Također je važno razvijati jak osjećaj i doživljaj sebe sama te djelovati u osvještavanju i prepoznavanju svojih vrijednosti i potreba. Darovite žene, i žene općenito, moraju se oduprijeti navali poruka o ženskoj inferiornosti i naučiti prepoznati i odbaciti seksizam i diskriminaciju u bilo kojem obliku (Noble, 1994). Od rane dobi moraju biti svjesne da će naići na otpor i u sebi i oko sebe, pri čemu je važno razvijati strategije za njegovo prevazilaženje. Visok nivo urođene sposobnosti nije dovoljan za odupiranje kulturalnom pritisku koji prisiljava mnogobrojne žene na zanemarivanje svojih

²izvorno: resilience

talenata i sposobnosti. Pored svega navedenog, izuzetno je važno razvijati mišljenja koja dozvoljavaju i predviđaju pogreške i neuspjehe (Sternberg, 1993), opstaju pred nepovoljnim individualnim, obiteljskim ili društvenim okolnostima, prepoznaju potkopavajuću snagu stereotipa, i pretvarju nepovoljnost u kreativnu produktivnost (Ken, 1995; Noble, 1994; Ochse, 1990; Simonton, 1994). Možda ipak najvažnije od svega navedenog je želja žene iznimnih potencijala i sposobnosti za njihovim prevodenjem u kreativnu izvedbu uz primjenu motivacije, mašte, upornosti i odlučnosti kao nezaobilaznih čimbenika u postizanju ciljeva.

Uspjesi darovitih žena

Na području pristupa obrazovanju, građanskog i zakonskog prava i profesionalnog postignuća, zamječen je eksponencijalni rast zastupljenosti žena, a kao razlog tome pripisuje se argumentacija o različitosti inteligencija u odnosu na spol koju je 1914. godine izložila L.Hollingworth. Unatoč društveno definiranih i stereotipiziranih uloga intelektualno inferiornih i ograničenih na kućne poslove, koje su se pripisivale ženama, žene su se uspjele probiti u sve sfere javnih aktivnosti: intelektualnih, političkih, umjetničkih i sportskih, do tada tradicionalno definiranih kao muške. No, međutim, takvi pojedinačni uspjesi žena ne mogu se shvatiti kao univerzalno načelo budući da se na žene još uvijek gleda kao na “pridošlice” u vrhovima pojedinih karijera.

Prisutnost žena u mnogim visoko cijenjenim zanimanjima i sferama postignuća, predstavlja novinu aktualiziranu unatrag nekoliko desetljeća. New i Gutek (1981) te Rodenstein, Pflieger i Colangelo (1977), autori su koji su svoje rasprave usmjerili na konflikt između društvenih stereotipa idealne žene i idealnog karijeriste. Kao što je već rečeno, centri moći i postignuća uglavnom su definirani srednjom klasom (koja uglavnom podrazumijeva muškarce, bijelce, heteroseksualce) te zapadnjačkom tradicijom, vrijednostima, praksom i pretpostavkama. Giroux i McLaren (1994) i Giroux (1992), u tom kontekstu, govore o neprocjenjivom doprinosu kojeg mogu ostvariti „oni koji prijeđu granicu” kao što su ne-bjelkinje ili ekonomski obespravljene žene, koje, kada dobiju pristup vodećim organizacijama i institucijama, uvode novine i otvaraju još neviđene perspektive.

Kako bi uspjele u područjima koja su im tijekom povijesti nepravедno uskraćena, žene prvenstveno moraju ovladati aktivnostima u tradicionalno privatnim sferama kako bi tek potom osigurale prodor, ali i uspješnost u javnim, uvjetno rečeno muškim sferama aktivnosti (Nieva & Gutek, 1981). Prema tome, aktivnosti žena kreću se između javnih i privatnih sfera ili kultura, a njihove se pozicije definiraju, u različitim stupnjevima, kao “autsajder iznutra” (Lorde, 1984). Dostupnost stvarnih prilika za školovanje, izloženost domeni talenta, mentori i resursi,... sve to ponajprije ovisi o udaljenosti žene od glavnih centara moći. Međutim, mnoge žene udaljene su od centara moći i društveno cijenjenih pozicija, pa time i postignuća, ne samo na osnovi pripadnosti ženskom spolu. Pripadnice etničke manjina, radničkih klasa i ruralnih sredina, lezbijke i žene sa invaliditetom višestruko su marginalizirane, između ostalog, i preprekama kao što su rasizam, homofobija i druga stereotipna vjerovanja i ponašanja što također ne isključuje i seksizam (Collins, 1986). Iza vanjskih ograničenja autsajderskog statusa leži šteta zbog internalizirane spolne inferiornosti.

Budući da sve ima dvije strane, pozitivnosti s jedne strane povlače negativnosti s druge, što se također odnosi i na ovaj slučaj. Darovite žene, usvajajući novu vrijednosnu strukturu, i načine stjecanja novih spoznaja i postojanja, nerijetko se distanciraju od svoje kulture, obitelji i okruženja iz kojeg su potekle. Svaka žena, dakle, dolazi u arenu postignuća sa skupom iskustava povezanih sa klasom, rasom, etnicitetom, kulturom, spolnom orijentacijom i nedostacima, no žene koje usvoje nove kulturalne običaje, često se ne odluče pripadati niti staroj niti novoj sredini. Stoga, darovite žene moraju usmjeriti svoje težnje prema mogućnostima unutar specifičnih područja talenta i potencijala, te iskoristiti prednosti datih mogućnosti kad se pojave.

Za mnoge darovite žene, iz marginaliziranih kao i favoriziranih pozicija, služenje obiteljskoj ili kulturalnoj grupi može biti snažna motivacija za ispunjenje svog potencijala. Temeljna pitanja identiteta i pripadanja međutim ostaju, poput primjerice: Kako pomiriti različite kulturne vrijednosti?, Koliko se žrtvovati ili maskirati da bih uspjela u glavnim krugovima postignuća? Što više znakova nalazi, to se više suočava sa takvim pitanjima.

Darovite razbijačice okova

Do sredine 19. stoljeća samo bogate žene mogle su se angažirati u znanosti, filozofiji, umjetnosti i književnosti u svrhu osobnog intelektualnog rasta i užitka (Silverman, 1996). U posljednjih stotinjak godina, pioniri znanosti kao Marie and Irene Curie, Rosalind Yalow, književnice kao Virginia Woolf i Charlotte Bronte (Van Tassel-Baska, 1996), umjetnice kao Mary Cassat, Rosa Bonheur i Georgia O'Keefe bile su priznate, te su na taj način utrle put drugim ženama kako bi imale mogućnosti izraziti svoje potencijale u ovim područjima.

Usprkos sve većim mogućnostima koje su dane ženama po pitanju njihovog javnog eksponiranja te zastupljenosti u do tada tradicionalno muškim sferama, vodeće pozicije unutar pojedinih profesija ipak ne uspijevaju odolijevati spolno stereotipiziranim utjecajima. Primjerice, žene kao administratori i kreatori politike prevladavaju (iako ne kao većina) u obrazovanju (Bell & Chase, 1996; Napier, 1996). U područjima izrazitije muške dominacije, kao što je fizika, informatika, građevinarstvo, žene kao vođe su puno rjeđe (National Science Foundation, 1992).

Generalno se nameće zaključak kako mogućnosti da žena postigne vodstvo ili eminenciju u određenom profesionalnom području prvenstveno ovisi o povijesnom i društvenom kontekstu promatranog područja, dopuštajući najprije prodor pionirima koji uspijevaju ovladati tradicionalnim modelima izvrsnosti. Pioniri utiru put drugim ženama kako bi imale mogućnosti iskazati kreativne identitete unutar strukturnih snaga pojedinih domena. Žene iznimnih talenata, sposobnosti, mogu doprinijeti razvoju bolje discipline svojom jedinstvenom perspektivom i iskustvom.

Biografije nekih darovitih razbijačica okova

Na seminaru iz kolegija *Žene i obrazovanje*, zamolila sam studentice da nabroje tri poznate matematičarke. Nakon pristojne stanke, upitale su me: „Što ih je bilo?”. Ovakva slika položaja žena u tzv. tvrdoj znanosti kakva je matematika je manje-više veoma slična u mnogim zemljama jer gotovo sve znanosti i znanstvene discipline imaju poznate „očeve”, a „majčinstvo” se nepravедno skriva. Da „majkama” matematike ne bi i ovom prilikom nanijeli nepravdu, spomenuti ćemo neke (ne)poznate matematičarke.

Žena velikog znanja, izvrsna govornica i učiteljica Hipatija³ (370 - 415) imala je sreće da ju je otac poticao na rad i bavljenje znanosti. Živeći u poticajnom okruženju, kao dijete se susretala s važnosti „snage riječi” koju je učila od oca te su je dolazili slušati i iz drugih gradova i učiti od nje. Napisala je kritiku djela „Apolonijeve Konike”, podijelivši konike ravninom u različite dijelove; takav koncept doveo je do ideje o hiperbolama, parabolama i elipsama. Svojim radom, stvorila je temelje za rad Descartes-a, Newton-a i Leibniz-a koji su priznati «očevi» matematike. No, s obzirom na svoje društveno podrijetlo, njen uspjeh i rad je dijelom očekivan jer su se oduvijek mogle obrazovati bogate žene.

Protivno tadašnjem vremenu, tj. uvjerenjima da je ženi mjesto u kući, posebno ako nije pripadnica ekonomske odnosno političke elite, **Marie Sophie Germain** (1776 - 1831)⁴ bila je, osim izvrsna matematičarka, i revolucionarna razbijačica društvenih okova, jer nije odustajala od svoje ljubavi prema matematici. Iako joj znanstvena (uvjetno rečeno muška) matematička zajednica, kako tada tako i danas, ne daje adekvatna priznanja za njen rad, marljivo je radila na mnogim matematičkim zagonetkama, posebice na teoriji brojeva i teoriji elastičnosti. Unatoč tome što je bilo neuobičajeno i društveno neprihvatljivo da se žena tog vremena (iz srednje klase) obrazuje, Marie Sophie Germain interes za matematiku je pokazala već kao trinaestogodišnja djevojčica. Intenzivno čitajući, naišla je na knjigu u očevoj biblioteci u kojoj je opisana legenda o Arhimedu - legenda koja govori o tome kako je tijekom opsade njegova grada Arhimed bio toliko zamišljen nad svojim crtežom u pijesku da je zaboravio odgovoriti na pitanje rimskog vojnika, što ga je koštalo života. Arhimedova zadubljenost u crtež i po cijenu života, zaintrigirala je Marie Sophie jer, ako je netko toliko zamišljen nad nekim problemom da ignorira pitanje vojnika i zato umre, tada taj problem mora biti zanimljiv što je rasplamsalo njen interes za matematiku. U Parizu je 1794. godine otvorena *Ecole Polytechnique*, međutim, prema tadašnjim zakonima, žene obrazovnu ustanovu takvog tipa nisu mogle pohađati. Sophie je uspijevala nabavljati neke zabilješke predavanja najuspješnijih matematičara onog vremena. Najviše ju je zanimao rad J. L. Lagrangea kojem je, pod pseudonimom M. LeBlanc, predala svoje bilješke. Zadivljen kvalitetom, htio je

2 Pavić, Z. Žene u matematici. (<http://e.math.hr/old/zene/index.html>. 28.03.2011)

3 Vidi isto.

upoznati studenta koji je to napisao, a niti u primisli mu nije bilo da se možda radi o studentici. Pomažući joj i potičući njen talent i interes za matematiku, pristao je biti njen mentor. Uvedena muškom rukom u krug znanstvenika i matematičara, u početku je bilo otpora jer je dolazila iz srednjeg staleža, međutim njena darovitost i uporan rad svrstali su je u eminentne matematičare. Prijavila se na natječaj za matematičko objašnjenje fizikalne studije o elastičnim površinama, kojeg je objavila Francuska Akademija znanosti. Dobila je nagradu i to je bilo najveće priznanje koje je dodjeljeno ženi.

Jedna od rijetkih žena uopće u fizici, a k tome i veoma uspješna, bila je **Lise Meitner**⁵, rođena u Beču 1878. a umrla u Cambridge 1968. Meitner je bila austrijska fizičarka koja je proučavala radioaktivnost i nuklearnu fiziku. Kemijski element 109 meitnerij nazvan je u njezinu čast. Unatoč protivljenju svojih roditelja, upisala je studij znanosti na bečkom sveučilištu. Podučavao ju je istaknuti fizičar Ludwig Boltzmann, a 1905. godine postala je prva žena na sveučilištu koja je dobila diplomu iz fizike. Obrazovanje nastavlja na sveučilištu u Berlinu učeći zajedno sa Planckom i radeći sa Hahnom. Godine 1918. otkriva jedini dugovječni izotop elementa protaktinija. Nakon otkrivanja neutrona, došlo je do pitanja mogu li se umjetno stvoriti elementi teži od uranija što je označilo početak znanstvene utrke između Rutherforda u Britaniji, Irene Joliot -Curie u Francuskoj, Fermija u Italiji i Meitner-Hahn ekipe u Berlinu. Smatralo se da bi to otkriće moglo otkrivaču donijeti Nobela, no tada još nitko nije vjerovao da bi se to moglo iskoristiti u izgradnji nuklearnih oružja. Iako je i Lise zajedno sa Hahnom radila na projektu nuklearne fisije, samo je Hahn dobio Nobelovu nagradu za kemiju 1944. godine, unatoč širem mišljenju publike da je i Lise trebalo dijeliti nagradu sa njim. Ona je fizikalna objašnjenja o fisiji objavila zajedno sa svojim nećakom. Pošto su se ta saznanja mogla iskoristiti za izradu bombe, a bila su u nacističkim rukama, fizičari Leo Szilard, Edward Teller i Eugene Wigner su stupili u akciju i nagovorili Einsteina da napiše pismo upozorenja tadašnjem predsjedniku Rooseveltu. To je dovelo do osnivanja projekta Manhattan. Lise je na to odgovorila: “*Ne želim ništa imati sa bombom!*”.

Da darovitost može biti sputana i uništena u nepoticaјnom okruženju, dokaz je život i rad **Mileve Marić** (1875- 1948.)⁶,

⁵ Vidi više:

www.101razlog.ba/Arhiva/za%20web/Zene_koje_su_mijenjale_svijet.pdf

⁶ Vidi: <http://www.biografije.org/maric-mileva.htm>

matematičarke i prve supruge Alberta Einsteina. Tijekom školovanja postizala je izvrsne rezultate (u osnovnoj školi, u ženskoj gimnaziji u Novom Sadu, u gimnaziji u Srijemskoj Mitrovici), a briljantan školski uspjeh joj je omogućio i upis u školu za dječake u Zagrebu. Kako je bila uspješna gotovo u svim predmetima u školi, najprije se opredjelila za medicinu koju je upisala na sveučilištu u Zürichu, da bi od ovoga studija odustala i prešla na studij na Državnoj politehničkoj školi na studij matematike i fizike, postavši peta žena koja je primljena u ovu visokoškolsku ustanovu. Iako je dotadašnji uspjeh tijekom školovanja bio obećavajući, Mileva nije uspjela u roku položiti sve ispite. Kako bi uspjela položiti sve potrebne ispite, tijekom raspusta je ostala u Zürichu radeći kao asistentica u laboratoriju. Albert je, pak, diplomirao i otišao kući. Susreli su se na jezeru Como, a nekoliko tjedana kasnije Mileva će otkriti da je trudna. U srpnju 1901. opet će pasti na ispitima. Nakon rođenja kćerke u Novom Sadu, Mileva je imala 27 godina i nezavršen fakultet što ju je opterećivalo i utjecalo na njen odnos prema Einsteinu iako su se vjenčali (6. siječnja 1903). Gubitak djeteta i neuspjeh na fakultetu, kao i izbjivanje supruga, remetili su njihove odnose, da bi se poboljšali nakratko nakon što je Albert dobio povišicu i kada je rođen sin Hans Albert. Godine 1910. rođen je i drugi sin Eduard, a godinu dana poslije (1911) obitelj se seli u Prag. Prihvaćanje mjesta redovitog profesora u Berlinu, ljubovanje s drugim ženama, poremetilo je njihov odnos i povratak Mileve i djece u Zürich, što je na kraju rezultiralo razvodom.

Mileva Marić bila je znanstvenica, ali sve zasluge u fizici dobio je njen suprug A. Einstein koji je, kao i ostali znanstvenici, ovisio o suradnji i znanju drugih (supruge Mileve). Kada su M. Marić pitali zašto ne patentira stroj za mjerenje elektronskih titraja u čijem je konstruiranju sudjelovala pod svojim imenom, odgovorila je „Zašto? Ta mi smo sada „jedan kamen” (ein stein), a to je značilo da nakon rođenja prvog djeteta cjelonoćno surađuje na teoriji relativnosti, nakon kućanskih poslova i nakon zbrinjavanja studenata koje su bili prisiljeni primati na stan radi oskudnih financijskih sredstava.”⁷

Sličnu poziciju sa ženama znanstvenicama imala je i **Marija Jurić-Zagorka**⁸, novinarka i književnica koju su zbog

⁷Vidi: Sklevicky, L. (1996), Konji, žene, ratovi. Rihtman-Auguštin, D. (ur.) Zagreb, Ženska infoteka.

⁸Vidi: Lasić, S. (1986), Književni počeci Marije Jurić Zagorke (1873 – 1910). Uvod u monografiju, Zagreb. <http://www.biografije.org/zagorka.htm>

svojih stavova spram dominacije muškog kulturalnog obrasca proglasili vedetom hrvatskog feminizma i hrvatskom amazonkom. Marija Jurić Zagorka rođena je 1873. u plemićkom dvoru Negovec, nedaleko od Vrbovca. Njena obitelj Ivana i Josipe (rođ. Domin) Jurić iako četveročlana bila je dobrostojeća, a imala je i dobre veze s mađarskim plemstvom. Na mađarskom jeziku, prvu privatnu poduku primila je s plemićkom djecom u Rauchovu dvorcu, a višu djevojačku školu završila je kod Sestara milosrdnica u Zagrebu. Unatoč tome što je bila natprosječno darovito dijete, te pisala odmalena i pokretala učeničke novine, roditelji joj nisu omogućili daljnje školovanje (u Švicarskoj) već su je maloljetnu udali i poslali u Mađarsku. Brak, u kojem je pretrpjela živčani slom, razvrgnula je tri godine kasnije bijegom od muža u Zagreb, gdje mukotrpno započinje novinarsku karijeru, tada neuobičajenu za žene. Odbija roditeljsku skrb i novac i, postavši punoljetnom, odlučuje se za samostalan i neovisan život u kojem će se izdržavati isključivo vlastitim pisanjem (Lasić, 1986). Imajući hrabrosti prodrijeti u svijet muškaraca i time pridonijeti razbijanju društvenih okova, Marija Jurić Zagorka svakodnevno je trpila uvrede i neutemeljene kritike za svoj rad. Kao „priznanje” intelektualnoj, novinarskoj i spisateljskoj superiornosti Zagorke, Šime Mazzura, urednik časopisa *Obzor*, „počastio” ju je etiketom „baba bez imena i ugleda, nitko i ništa, zagorska kravarica i k tome još zaražena socijalističkim mentalitetom i feminističkim novotarijama.”⁹

Govoriti o istaknutim ženama u književnosti gotovo je nemoguće, a pritom ne spomenuti **Ivanu Brlić-Mažuranić**¹⁰. Rođena je u Ogulinu, 18. travnja 1874, a umrla je u Zagrebu, 21. rujna 1938. Hrvatska je književnica koja je priznata u Hrvatskoj i u svijetu kao jedna od najznačajnijih spisateljica za djecu. Potječe iz poznate obitelji Mažuranića (djed joj je bio Ivan Mažuranić – političar, pjesnik i hrvatski ban). Privatno se školovala i učila mnogo stranih jezika te su joj neka od prvih književnih djela pisana na francuskome. Godine 1892. udala se za Vatroslava Brlića, političara i odvjetnika. Bila je majka šestero djece i vrlo dobro je poznavala dječji svijet. Pisala je poeziju, dnevnike, eseje. Napisala

⁹Jakobović -Fribec, S. 2006. Zagorka - protagonistica nenapisane povijesti hrvatskog feminizma. Književna republika, 5-6/2006. str. 43-52; Jakobović-Fribec, S. 2006. Jurić, (Zagorka) Marija, (u: Biographical dictionary of women's movements and feminisms in Central, Eastern, and Southeastern Europe, 19th and 20th centuries. (Croatia), ed. De Haan, F., Daskalova, K., Loutfi, A. Budapest, New York, CEU Press. 195-200.

¹⁰Vidi više:

www.101razlog.ba/Arhiva/za%20web/Zene_koje_su_mijenjale_svijet.pdf

je brojna književna djela, a pozornost ljudi je posebno skrenula 1913. romanom za djecu “Čudnovate zgode šegrta Hlapića”. Kritičari smatraju njenu zbirku pripovjedaka “Priče iz davnine” krunskim djelom koje je inspirirano slavenskom mitologijom. Ona je izuzetno važna jer je 1937. godine postala prvom ženom članicom Jugoslavenske Akademije Znanosti i Umjetnosti (danas HAZU). Time je, zapravo, promijenila pogled na žene. Akademija ju je 2 puta (1931, 1938) predlagala za Nobelovu nagradu, primivši je 1938. za svoga (dopisnoga) člana, kao prvu ženu kojoj je dodijeljena takva čast. Kritika je njezinu prozu držala jedinstvenom sintezom životnoga idealizma, naravnosti izraza i delikatnosti rijetkoga humora.

Maria Skłodowska – Curie¹¹, znanstvenica (1867. god – 1934. god.) bila je kemičarka, pionir ranog doba radiologije i dvostruki dobitnik Nobelove nagrade (Nobelova nagrada za fiziku 1903, Nobelova nagrada za kemiju 1911). Rođena je u Poljskoj, gdje je provela rane godine, no 1891, sa 24 godine, odlazi studirati u Pariz. Sve je ispite položila s odličnim te nastavila raditi u Francuskoj. Osnovala je *Institut Curie* u Parizu i Varšavi. Isticala se svojom marljivošću i radnim navikama, odbijala je čak i hranu i san da bi učila. Zbog njenog spola i ruske odmazde Poljskoj, zbog Siječanjske bune, nije se mogla upisati na sveučilište i stoga je morala nekoliko godina raditi kao guvernanta. Naposljetku, uz novčanu pomoć starije sestre, preselila se u Pariz te je počela studirati kemiju i fiziku na Sorboni, gdje je kasnije postala prva žena - predavač. Nakon nekoliko godina neprekidnog rada, Maria, njen muž Pierre i njihov kolega Henri uspjeli su, naposljetku, izolirati dva nova kemijska elementa. Prvog su nazvali polonij po Poljskoj, a drugog radij zbog njegovog jakog intenziteta radioaktivnosti. Marie Curie, Pierre Curie i Henri Becquerel podijelili su Nobelovu nagradu za fiziku 1903. god. Obrazloženje Švedske akademije znanosti bilo je: “*Kao priznanje za izuzetne zasluge koje su iskazali zajedničkim istraživanjem fenomena radioaktivnog zračenja, kojeg je otkrio profesor Henri Becquerel.*” Marie Curie je bila prva žena koja je osvojila Nobelovu nagradu. Osam godina kasnije, 1911. godine, dobila je Nobelovu nagradu za kemiju: “*Kao priznanje za njene zasluge za unaprijeđenje kemije otkrivanjem elemenata radija i polonija, izolacijom radija i proučavanjem osobina i spojeva tog osobitog elementa.*”

¹¹Vidi više na:

www.101razlog.ba/Arhiva/za%20web/Zene_koje_su_mijenjale_svijet.pdf

Marie je napravila neobičan potez; naime, nije patentirala proces izolacije radija, i tako su ga znanstvena društva mogla neometano istraživati. Bila je prva osoba koja je osvojila, ili podijelila dvije Nobelove nagrade. Jedna je od dvije osobe koja je dobila Nobelovu nagradu u dva različita područja i jedina žena koja je dobila dvije Nobelove nagrade. Umrula je 1934. godine, a uzrok smrti bila je leukemija, najvjerojatnije uzrokovana prevelikim izlaganjem radijaciji tijekom višegodišnjeg istraživanja.

Zaključak

Hoće li darovite žene koristiti svoj talent da pomognu drugima iskusiti radost osobne evolucije, ili dati značenje putem samoizražavanja, izbor je kojeg samo one mogu napraviti. Iskra njihovog talenta, njihova osobna motivacija i ustrajnost, podrška saveznika i njihova elastičnost omogućuju iznimno raznolikim ženama u svim društvenim grupama i domenama talenta da budu vjerne sebi i svom talentu, i da preoblikuju svijet.

Žene moraju biti u mogućnosti spoznati da zaista mogu doseći cilj, ma kako se to ponekad nerealistično činilo s obzirom na prilike u kojima se nalaze. Pri tom moraju aktivno slijediti prilike, prilikom čega do izražaja dolazi motivacija, spremnost na rizik, samopouzdanje i želja za doprinosom. Žongliranje sa obitelji i karijerom može ograničiti postignuća u mnogim poljima, pa stoga darovite žene moraju dobro razmisliti o svojim ciljevima i biti spremne boriti se sa teškim životnim odlukama, a sve u cilju dostizanja željene razine postignuća.

Kako sve više žena ulazi u najviše vrhove javnih postignuća, razlike koje se odnose na spol će vjerojatno postati manje istaknute. U ovoj točki, spol za sebe može dati mjesta drugim kategorijama razlika u objašnjavanju ishoda visokog potencijala. Ili, obratno, uporne psihološke ili epistemološke razlike vezane uz spol mogu ostati, transformirajući naše koncepcije i institucionalne dogovore za postignuća.

Literatura:

- Angrist, S. S., & Almquist, E. M. (1993). The Carnegie Mellon class of 1968: Families, careers and contingencies. In K. D. Hulbert & D. T. Schuster, (Eds.). *Women's lives through time: Educated American women of the twentieth century* (pp. 282-300). San Francisco: Jossey-Bass.

- Anthony, E. J. (1987). Children at high risk for psychosis growing up successfully. In E. J. Anthony & B. J. Cohler (Eds.), *The invulnerable child* (pp. 147-185). New York: The Guilford Press.
- Anthony, E. J., & Cohler, B. J. (1987). *The invulnerable child*. New York: The Guilford Press.
- Arnold, K. D. (1995). *Lives of promise: What becomes of high school valedictorians: A fourteen-year, study of achievement and life choices*. San Francisco: Jossey-Bass.
- Arnold, K. D., Noble, K. D., & Subotnik, R. F. (Eds.) (1996). *Remarkable women: Perspectives on female talent development*. Cresskill, NJ: Hampton Press.
- Astin, H. S., & Leland, C. (1991). *Women of influence, women of vision*. San Francisco: Jossey-Bass.
- Bell, C. S., & Chase, S. E. (1996). The gendered character of women superintendents' professional relationships. In K. D. Arnold, K. D. Noble, & R. F. Subotnik (Eds.), *Remarkable women: Perspectives in female talent development* (pp. 117-132). Cresskill, NJ: Hampton Press.
- Bourdieu, P., & Passeron, J. (1977). *Reproduction in education, society, and culture*. London: Sage Publications.
- Bronfenbrenner, U. (1993). The ecology of cognitive development: Research models and fugitive findings. In R. H. Wozniak & K. W. Fischer (Eds.), *Development in context* (pp. 3-44). Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.
- Collins, P. H. (1986). Learning from the outsider within: The sociological significance of Black feminist thought. *Social Problems*, 33, 514-532.
- Čudina-Obradović, M. (1990). *Nadarenost: razumijevanje, prepoznavanje, razvijanje*, Školska knjiga, Zagreb.
- Čatović, A., *Žene koje su doprinijele razvoju društva*, preuzeto 10.05.2011., dostupno na: [www.101razlog.ba/Arhiva/za%20web/Zene koje su mijenjale svije t.pdf](http://www.101razlog.ba/Arhiva/za%20web/Zene_koje_su_mijenjale_svije_t.pdf)
- Diaz, E. I. (1996). Portraits of Puerto Rican gifted females who achieve and underachieve. In K. D. Arnold, K. D. Noble, & R. F. Subotnik (Eds.), *Remarkable women: Perspectives in female talent development* (pp. 225-242). Cresskill, NJ: Hampton Press.
- Dugan, T. F., & Coles, R. (1989). *The child in our times: Studies in the development of resiliency*. New York: Brunner/Mazel.
- Feldman, D. H., Csikszentmihalyi, M., & Gardner, H. (1994). *Changing the world: A framework for the study of creativity*. Westport, CT: Praeger.
- Flach, F. (1988). *Resilience: Discovering a new strength at times of stress*. New York: Fawcett Columbine.
- Gagne, F. (1985). *Giftedness and Talent: Reexamining of Reexamination of the Definitions*. U: *Gifted Child Quarterly*, No.3.

- Gardner, H. (1993). *Creating minds: An anatomy of creativity seen through the lives of Freud, Einstein, Picasso, Stravinsky, Eliot, Graham, and Gandhi*. New York: Basic Books.
- Garnezy, N., & Tellegen, A. (1984). Studies of stress-resistant children: Methods, variables, and preliminary findings. In F.J. Morrison, C. Lord, & D. P. Keating (Eds.), *Applied Developmental Psychology* (pp. 231-283). Orlando, FL: Academic Press.
- Gilligan, C. (1982). *In a different voice: Psychological theory and women's development*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Giroux, H. A. (1992). *Border crossings: Cultural workers and the politics of education*. New York: Routledge.
- Giroux, H. A., & McLaren, P. (1994). *Between borders: Pedagogy and the politics of cultural studies*. New York: Routledge.
- Goertzel, V., & Goertzel, M. G. (1962). *Cradles of Eminence*. Boston, MA: Little Brown.
- Higgins, G. O. (1994). *Resilient adults: Overcoming a cruel past*. San Francisco: Jossey-Bass.
- Holland, D. C., & Eisenhart, M. A. (1990). *Educated in romance: Women, achievement, and college culture*. Chicago: University of Chicago Press.
- Hollingworth, L. S. (1914). Variability as related to sex differences in achievement: A critique. *American Journal of Sociology*, 19, 510-530.
- Jakobović -Fribec, S. (2006). Zagorka - protagonistica nenapisane povijesti hrvatskog feminizma. *Književna republika*, 5-6/2006. str. 43-52; Jakobović-Fribec, S. 2006. Jurić, (Zagorka) Marija, (u: *Biographical dictionary of women's movements and feminisms in Central, Eastern, and Southeastern Europe, 19th and 20th centuries*. (Croatia), ed. De Haan, F., Daskalova, K., Loutfi, A. Budapest, New York, CEU Press. 195-200.
- Keller, E. F., & Longino, H. E. (Eds.).(1996). *Feminism and science*. New York: Oxford University Press.
- Kerr, B. A. (1995). *Smart girls* (Rev. ed.). Scottsdale, AZ: Gifted Psychology Press.
- Kerr, B., Arnold, K., Martinez-Thorne, Y., & Napier, L. A. (1996, September). Gender's contributions to realizing talent over the life span: Old pitfalls, new paradigms. Panel presented at the Esther Katz Rosen Symposium on the Psychological Development of Gifted Children, Lawrence, KS.
- Kuhn, T. (1962). *The structure of scientific revolutions*. Chicago: University of Chicago Press.
- Koren, I. (1988). *Nastavnik i nadareni učenici*, Sisak, USIZ za zapošljavanje.
- Lasić, S. (1986). *Književni počeci Marije Jurić Zagorke (1873 – 1910)*. Uvod u monografiju, Zagreb.
- Lorde, A. (1984). *Sister outsider*. Trumansburg, NY: The Crossing Press.

- Maslow, A. H. (1954). *Motivation and personality*. New York: Harper.
- Morrison, A. M., White, R., & Van Velsor, E. (1992). *Breaking the glass ceiling: Can women reach the top of America's largest corporations?* Reading, MA: Addison-Wesley.
- Murphy, L. B. (1987). Further reflections on resilience. In E. J. Anthony & B. J. Cohler (Eds.), *The invulnerable child* (pp. 84-105). New York: The Guilford Press.
- Napier, L. A. (1996). Nine native women: Pursuing the doctorate and aspiring to positions of leadership. In K. D. Arnold, K. D. Noble, & R. F. Subotnik (Eds.), *Remarkable women: Perspectives in female talent development* (pp. 133-148). Cresskill, NJ: Hampton Press.
- National Science Foundation (1992). *Women and minorities in science and engineering: An update*. Washington, DC: National Science Foundation.
- Nieva, V. F., & Gutek, B. A. (1981). *Women and work: A psychological perspective*. New York: Praeger.
- Noble, K. D. (1987). The dilemma of the gifted women. *Psychology of Women Quarterly*, 11, 367-378.
- Noble, K. D. (1989). Living out the promise of high potential: Perceptions of 100 gifted women. *Advanced Development*, 1, 57-75.
- Noble, K. D. (1994). *The sound of a silver horn: Reclaiming the heroism in contemporary women's lives*. New York: Fawcett Columbine.
- Noble, K. D. (1996). Resilience, resistance, and responsibility: Resolving the dilemma of the gifted woman. In K. D. Arnold, K. D. Noble, & R. F. Subotnik (Eds.), *Remarkable women: Perspectives in female talent development* (pp. 413-426). Cresskill, NJ: Hampton Press.
- Noble, K. D., & Smyth, R. K. (1995). Keeping their talents alive: Young women's assessment of radical acceleration. *Roeper Review*, 18, 49-55.
- Ochse, R. (1990). *Before the gates of excellence: Determinants of creative genius*. New York: Cambridge University Press.
- Pejić Papak, P., Tuhtan Maras, T., Arrigoni, J. (2007). Suvremeni pristupi poticanju dječje darovitosti s kreativnim radionicama. *Magistra Iadertina*. 2; 133-149.
- Rodenstein, J., Pflieger, L., & Colangelo, N. (1977). Career development of gifted women. *Gifted Child Quarterly*, 21, 383-390.
- Silverman, L. K. (1996). Giftedness and gender in historical context. In K. D. Arnold, K. D. Noble, & R. F. Subotnik (Eds.), *Remarkable women: Perspectives in female talent development* (pp. 23-48). Cresskill, NJ: Hampton Press.
- Simonton, D. K. (1994). *Greatness: Who makes history and why*. New York: Guilford.

- Sklevicky, L. (1996), Konji, žene, ratovi. Rihtman-Auguštin,D.(ur.) Zagreb, Ženska infoteka.
- Sternberg, R. J. (1993, December). Attributes of creativity.Jacob K. Javits Gifted and Talented Education Program Grantees Meeting, Washington, DC.
- Subotnik, R. F., & Arnold, K. D. (1996). Success and sacrifice: The costs of talent fulfillment for women in science. In K. D. Arnold, K. D. Noble, & R. F. Subotnik (Eds.), Remarkable women: Perspectives in female talent development (pp. 263-280). Cresskill, NJ: Hampton Press.
- Subotnik, R. F., Arnold, K. D., & Noble, K. D. (1995). Gifted is as gifted does, but what does gifted do? Roeper Review, 18, 4-5.
- Tannenbaum, A. J. (1983). Gifted children: Psychological and educational perspectives. New York: Macmillan.
- U.S. Department of Labor. (1998). Women's Jobs, 1964-1996: More than 30 years of progress. Washington, DC: U.S. Department of Labor Women's Bureau.
- Van Tassel-Baska, J. (1996). The talent development process in women writers: A study of Charlotte Bronte and Virginia Woolf. In K. D. Arnold, K. D. Noble, & R. F. Subotnik (Eds.), Remarkable women: Perspectives in female talent development (pp. 295-316). Cresskill, NJ: Hampton Press.
- Wildenhaus, K. J. (1996). The talented female athlete: Issues in the development of competitive excellence. In K. D. Arnold, K. D. Noble, & R. F. Subotnik (Eds.), Remarkable women: Perspectives in female talent development (pp.335-350). Cresskill, NJ: Hampton Press.

Ana Ban

University of Rijeka
Faculty of Arts and Sciences
Department of Education
Croatia

GIFTED CHAIN SMASHERS

Although the history of mankind begins with a woman, her history has never been inclined enough to be given an award that truly deserves. On the contrary, throughout history women were strongly neglected as a highly active and key participants in the shaping of human civilization because the history was written by men.

Pointing out the woman as the basic, first sex, which allows the forwarding and transmission the key genetic information, science does not deny the importance of the role of women for the human race. It seems that society is placing over woman the burden of proof and justification for the constant equal to its value and importance in relation to men. From the very beginning of mankind, the role of women was higher, and their contribution to human evolution is more important than it has ever been accepted.

Reviewing the role and position of the gifted women in society, in the context of acceptance and recognition of their talent, the problem seems to be even more complicated. The reasons can be found in a different understanding, interpreting and ultimately acceptance of giftedness and gifted individuals. Many gifted individuals throughout history, due to misunderstanding and the unwillingness of society to accept someone who deviates from commonly accepted criteria of "normality" were rejected by society. The position of gifted women, in this context, it was much harder, since they were deprived of the credibility given to the members of the male sex. Many of them were forced to operate in the shadows of men, who were without any pangs of building reputation and admired based on their merits.

Many women are marked by history, although most of them still do not understand their true value and importance. Just a few women are mentioned in the history books, and even then they emerged only in the absence of men in leadership positions. Some women still live in the shadow of the successful men with whom they shared life and his art.

All of these women marked our history but were not given a place they deserved. Therefore, reviewing the biographies some of the gifted women I would like to remove the shadow from their talent and clarify their contribution to scientific research and art.

Key words: women, talented women, women in the shadow of men, biographies of famous women.

